

Over het belang van stadsgeschiedenis
Laudatio van de 'Maatschappij voor Geschiedenis
en Oudheidkunde te Gent' door H. BALTHAZAR,
provinciegouverneur

"Gand est si important que l'on ne peut pas trop le soigner", schreef Koning Leopold I aan Minister de Theux op 27 mei 1847. Een goed historicus moet een uitspraak of een tekstfragment eerst goed duiden. Die mooie bekommernis van de Koning krijgt dan onmiddellijk een specifieke verklaring. Gent als oud orangistisch broeinest en Gent als proletarische fabrieksstad, die in 1839 reeds een grote katoenoproer beleefde, was in die crisisjaren 1845-1849 een onzekere factor. Dat zal dus wel de hoofdreden geweest zijn van de koninklijke liefdesverklaring aan Gent, maar het blijft toch mooi klinken. Zoals die andere uitspraak, die men Keizer Karel toeschrijft: "Je metrai Paris dans mon Gand". We horen graag historische uitspraken van vorsten en andere prominenten over de roem en de betekenis van Gent, want onafgezien van de context hebben ze altijd gelijk wanneer Gent in het licht wordt geplaatst.

Daarom ben ik blij het woord te mogen voeren op het eeuwfeest van een vereniging, die een prominente rol speelde in één van de belangrijke zorgtaken voor het wel van een stad en dit is de zorg om de eigen stadsgeschiedenis.

Ik ben blij eer te mogen betuigen aan deze Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent omdat ze ook voor mij persoonlijk als historicus veel betekende en betekent. Ik blijf de Maatschappij bijvoorbeeld dankbaar omdat ik de gelegenheid kreeg te mogen publiceren in de *Handelingen*, een tijdschrift dat terecht onder de vele tijdschriften voor lokale geschiedenis een gerenommeerde plaats bekleedt.

De geschiedenis van Gent was en blijft overigens een zeer geliefkoosd thema van mijn onderzoek en algemene belangstelling. Ik herinner mij zeer goed hoe ik reeds als student in de eerste kandidatuur geschiedenis achteraan in de cataloguszaal van de universiteitsbibliotheek graag werkte aan het oude, groene fichierblok, bekend als de *Gandavensia*. Het was een ontdekkingstocht naar de geschiedenis van een stad waar ik geboren ben. En de geschiedenis van deze stad bleef ook het thema van mijn licentiaats- en nadien van mijn doctoraatsverhandeling.

HERMAN BALTHAZAR

Die voorliefde is dus ongeblust gebleven en het is met enige trots dat ik vandaag in mijn eigen bibliotheek de reeds imposante verzameling Gandavensia overschouw. Sinds de voorbije kwarteeuw is er een aanzwellende stroom van prachtige publicaties over de meest verscheiden facetten van de Gentse Geschiedenis, vanaf de nieuwste hypothesen over het ontstaan van de stad tot in het eigentijdse Gent. Ik overdrijf niet wanneer ik stel dat geen enkele stad in ons land zoveel historische aandacht kreeg en krijgt.

Misschien kunnen ook weinig steden bogen op zo'n uitgebreide en verscheiden groep mannen en vrouwen, die op één of andere wijze actief betrokken zijn bij de geschiedenis-beoefening van hun stad.

De Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, die een eeuw geleden aan een pionierend werk begon, heeft inderdaad, in de twee voorbije decennia vooral, naast zich vele andere katalysatoren gekregen, die de geschiedenis van Gent stimuleren. Zo denk ik aan de Heemkundige en Historische Kring van Gent waarvan het tijdschrift "Ghendtsche Tydinghen" nu reeds aan zijn 22e jaargang toe is. En er is het fraaie "Tijdschrift van Industriële Cultuur" dat nu in zijn 11e jaargang een rijke weergave is van het vele werk binnen de V.I.A.T. (Vereniging van Industriële Archeologie en Textiel), steunpunt van het gelijknamige Museum dat sinds ca. 1975 aan het groeien is. Op het niveau van het archeologisch onderzoek is het tijdschrift "Stadsarcheologie - Bodem en Monumenten in Gent" aan de 17e jaargang toe. Het is de spreekbuis van een grote groep mensen, die vooral op het terrein van de middeleeuwse archeologie een bredere basis geven aan nieuwe stedelijke initiatieven zoals de Dienst Archeologie en Historische Monumenten, die in 1975 werd opgericht en in 1978 gewijzigd werd tot de Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie (beide werden in 1993 ontkoppeld), die thans in het boeiend gerestaureerde Ryhovesteen in de Onderstraat huist. De lijst is zeker nog niet uitgeput. Ik mag ook verwijzen naar "Heemkundig Nieuws", een tijdschrift in zijn 21e jaargang van de Heemkundige Kring de Oost-Oudburg, die in een konvent van het Groot Begijnhof te Sint-Amandsberg een documentatiecentrum beheert en waar ook de Gentse Geschiedenis voorop staat. En ook naar "S.O.S. Gent" (17e jaargang) een bescheiden tijdschrift, maar geschreven met zeer vinnige pennen ter verdediging van het Gentse monumentale erfgoed. Tenslotte wil ik ook nog "G.O.V. Heraut" vermelden (28e jaargang). Het is het orgaan van een zeer groot geworden en nog steeds aangroeiende groep geestdriftigen, die met het volgen van een cursus voor Stadsgids de dagelijkse herauten op straat zijn voor het aanschouwelijk maken van de Gentse geschiedenis aan de toenemende stroom van bezoekers. Deze nog onvolledige opsomming wijst op een opvallend en verheugend verschijnsel dat algemeen en overal merkbaar is, maar in Gent toch wel een zeer opvallende respons heeft

OVER HET BELANG VAN STADSGESCHIEDENIS

gekregen.

De Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent is in dit verschijnsel de grote voorganger. De eerste werkingsjaren waren zelfs zeer nadrukkelijk gericht op acties ten voordele van de Gentse monumentenzorg. Ter illustratie kan ik verwijzen naar een voordracht van Paul Fredericq op de vergadering van de Maatschappij op het Stadhuis, Zondag 24 februari 1901. De voordracht droeg de titel "Onze Oude Gebouwen te Gent" en in de slotlinea's lezen we:

"Zoolang er in Gent nog één enkel schoon gebouw aan verval of afbraak blootgesteld staat, moeten wij waken en zullen wij ons best doen om het te redden. Er is nog zooveel te redden ! Het prachtige St.-Jorishof, dat onkennelijk geworden is, en waarvan wij op de Bibliotheek der Hoogeschool eene kleurrijke waterverftekening van het einde der 16de eeuw bezitten, waaruit men het in al zijnen glans leert kennen; - de gothische kloosterpand in de kazerne van St.-Pietersplein; - de kloosterpand der Predikheeren in Onderbergen; - het gothisch gedeelte van het Oud-Vrouwenbroedersklooster in de Kuiperstraat; - de groote indrukwekkende krocht onder het koor der St.-Baafskerk; - de binnenzalen met prachtig houtwerk in het voormalige Jezuitenklooster der Voldersstraat; - de herstelling van het Toreken op de Vrijdagmarkt; - ontelbare merkwaardige huizen op de Vrijdagmarkt, de Korenmarkt, de Veerleplaats, de Burgstraat, de Oudburg, de Hoogpoort, de Graslei, de Korenlei, de Rihovesteen in de Onderstraat, de Romaansche voor- en achtergevels op den Hooiaard, en zooveel andere bijzondere huizen. Ook de nissen in het Paleis van Justitie en in het Stadhuis wachten sedert tientallen van jaren naar hunne beelden.

En het Stadhuis zelf wacht ook zoo lang reeds naar de behoorlijke meubels en wandversiering. Als men de stadhuizen van Brussel, Antwerpen en Brugge, zelfs dat van het arme Ieperen bezoekt, met hunnen prachtige stoffeering en muurschilderingen van Leys, Wauters, Pauwels, De Vriendt, enz., en men dan naar Gent terugkeert en er de kale naakte binnenzalen van ons heerlijk Stadhuis doorwandelt, nu comme le discours d'un académicien, dan voelt men zich wel eenigszins beschaamd.

Welnu, wij, die zoo trotsch zijn op ons Gent, wij willen niet te blozen hebben. Den strijd geven wij niet op, totdat Gent is geworden wat het reeds halverwege is om te worden en wat het worden kan en moet: eene der schoonste steden van België, dat een der schoonste landen van de geheele wereld is."

De lyrische geestdrift van de slotzin botst misschien een beetje op de nuchterheid van onze generatie, maar overigens is dit toch een opvallend en interessant stuk. Het wijst op één van de substantiële objectieven waarvoor de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent zich meteen

HERMAN BALTHAZAR

heeft ingezet. Uit de opsomming van Paul Fredericq kunnen we trouwens onthouden wat sindsdien, en dan vooral sinds 1970, gered en vaak prachtig gerestaureerd is. Het heeft allemaal zeer lang geduurd en de slopershamer is vervaarlijk aan het werk geweest, maar we zijn toch een beetje de schaamte van Fredericq voorbij. De monumentale rijkdom van Gent is nog indrukwekkend. Daarenboven is er de gelukkige vaststelling dat niet enkel het middeleeuws patrimonium de aandacht van de monumentenzorg krijgt, maar dat we nu evenveel aandacht besteden aan de grote architecturale verscheidenheid van alle eeuwen Gentse geschiedenis.

Indien dit substantiële onderdeel van de oorspronkelijke objectieven van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent ook vandaag nog geldig blijft dan kunnen we dus met een gevoel van trots en vreugde - gevoelens die we in onze Fin de Siècle wel eens kunnen gebruiken - zeggen dat veel gerealiseerd is.

Het aantal leden van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent anno 1993 is wellicht niet hoger dan in de decennia voor en na de eeuwwisseling, maar er zijn vele honderden Gentenaars die vandaag elders op andere fronten, in andere verenigingen hun actieve geestdrift voor de geschiedenis van Gent actief betuigen.

Monumentenzorg in algemene relatie met de historische ontwikkeling van de stad was één van de substantiële objectieven van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent maar zeker niet het enige. Meteen is er ook de zeer actieve inbreng geweest van de historici van de Gentse Seminaries voor Geschiedenis, die dankzij de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent uit de ivoren toren kwamen van een sterk geprofessionaliseerde gilde en in de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent een vruchtbaar terrein vonden om de beste resultaten van het professionele historische onderzoek kenbaar te maken. Dit facet van de werking acht ik zeer belangrijk en vandaag blijft het misschien meer dan ooit een wezenlijke opdracht van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent.

Het is wezenlijk een opdracht vanuit verschillende oogpunten. Er is, primo, nog steeds de waarde van het oude objectief. Door uit de gesloten toren van de strikt academische research te treden en in een open vereniging van geschiedbeoefening de resultaten van het lopende onderzoek te confronteren met een breder, veel talrijker en meer bewogen publiek, komt een dialoog met een dubbel gunstig effect op gang.

De geestdrift voor de eigen geschiedenis van het geboortedorp of de geboortestad of stad waar men woont en dus wortels zoekt heeft vaak, en in onze tijd meer dan ooit, een sterke zweem van escapisme, van het vluchten in grootmoeder's prachtige ouderwetse en brede rokken van de "goede oude

OVER HET BELANG VAN STADSGESCHIEDENIS

tijd". De Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent is er als richtinggevend platform om aan te tonen dat geschiedenis, ook de geschiedenis van de eigen stad, veel meer is, heel anders moet zijn dan passéïstische nostalgie. Ik geloof niet dat ik dit voor dit forum sterk moet beklemtonen, maar ik wil het toch als permanente hoofdbrok van de zingeving van het bestaan van een Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent sterk in de verf zetten. Hiermee kom ik trouwens tot een afgeleide en even substantiële functie van de vereniging.

De geschiedenis van een stad, van een grote of minstens middelgrote stad zoals Gent, heeft nog een andere zingeving dan de verrijking van de kennis over de lokale geschiedenis. Niet alleen het encyclopedisch facet van de kennis van het lokale verleden is attractief. De stad had en heeft in de evolutie van onze cultuur ook een zowel algemene als specifieke betekenis. De geschiedenis van Gent leren kennen is in die zin een illustratie van de algemene sociaal-kulturele en sociaal-economische evolutie. Daarom trouwens heeft stadsgeschiedenis vanaf het einde van de vorige eeuw een zo belangrijke plaats verworven in de onderzoeksthema's. Ook in onze hedendaagse historiografie blijft de "New Urban History" van een bijzondere belangstelling genieten als een onderzoeksdomein dat meer dan andere verbonden is met interdisciplinair onderzoek van stedenbouw¹. Stadsgeschiedenis heeft in Gent een meer dan stevige traditie. Henri Pirenne heeft een levenslange voorliefde gehad voor de studie over de oorsprong en de ontwikkeling van de middeleeuwse stad. En hij was het al, die vanuit een sociaal-economische benadering een bredere dimensie gaf aan die boeiende, rechtshistorische benadering van de Duitse historici van wie we leerden: "Stadtluft macht frei". R. Park, één van de grondleggers van de Urban History in de V.S.A. schreef in 1925: "the city is a state of mind, a body of customs and traditions and of unorganised attitudes and sentiments that inhere in those customs and are transmitted with this traditions"². Het blijft een boeiende definitie en het was een bijna ecologische benadering, die we lazten bij zijn leerling L. Wirth en zijn beroemd gebleven artikel over "Urbanism as a way of life"³ : de stad als een woelig en soms explosief laboratorium van maatschappelijke onrust en verandering.

¹ *Stedenbouw De Geschiedenis van de Stad in de Nederlanden van 1500 tot heden* (ed. Ed TAVERNE en Inlin VISSER) Open Universiteit, Heerlen 1993. Ik schreef er in hoofdstuk 9 over de relatie van de stad met *De opkomst van een moderne industriële staat*, pp. 180-184.

² R.E. PARK en E.W. BURGESS, *The City*, Chicago, 1925.

³ L. WIRTH, *Urbanism as a Way of Life*, *The American Journal of Sociology*, XLIV, 1938.

HERMAN BALTHAZAR

Om vele redenen dus en vanuit verschillende invalshoeken blijft de stad een prioritair object van de geschiedkundige navorsing. Gent staat er voorbeeld voor. De Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent was en is er de uitdrager, de hoeder, de stimulator van. Zo mag het ook een objectief blijven in de tweede eeuw van zijn werking.